

A katolikus megújulás magyarországi történetének kutatása iránt az utóbbi évtizedekben fokozott érdeklődés mutatkozik: az egyházi infrastruktúra 18. századi újjáépítése, a magyar klérus szentszéki kapcsolatai, vagy éppen a szerzetesrendek kora újkori története számos kötet és tanulmány témájául szolgált az elmúlt időben. Az új lendületet vett egyháztörténeti kutatások vonalába illeszkedik jelen tanulmánykötet is, mely a győri Szent Ignác-templom használatba vételének 375. évfordulója alkalmából jelent meg. A 2016-ban rendezett tudományos konferencia előadásai kibővített formában kaptak helyet a szép kivitelű, gazdagon illusztrált kötetben.

A könyv nem csupán az egykori jezsuita (ma bencés) templom szűkebb értelemben vett építéstörténetére koncentrál, hanem a rend tevékenységét szélesebb perspektívából szemlélve a címben megfogalmazott „jezsuita jelenlét” minél teljesebb bemutatására törekszik. A tanulmányok a rendház, a templom, a kollégium, illetve a vallásos társulatok működését többféle forráscsoporton keresztül megragadva a rend győri intézményeinek társadalmi kapcsolatrendszerét, hitéleti, oktatási és szociális funkcióit is tágabb kontextusba helyezik.

Az első tanulmányban *Fazekas István* és *Kádár Zsófia* a templom támogatói körének rekonstrukciójára tesznek kísérletet. Sorra véve az építéstörténet fontosabb állomásait, kirajzolódik annak a támogatói csoportnak az összetétele, amely adományaival lehetővé tette az egyes épületrészek, oltárok elkészítését, vagy éppen a liturgikus felszerelés beszerzését. Az építkezés ugyanis nem egyetlen fundátor nagyobb alapítványából, hanem egyfajta közösségi összefogás révén, sok-sok kisebb adományból jöhetett létre: a város lakosságának legkülönbözőbb elemei pénzösszegekkel, értéktárgyakkal vagy ingyenmunkával járultak hozzá a munkálatokhoz. A támogatók között egyaránt megtaláljuk a vagyonos városi polgárokat és nemeseket, a katonaság vezető személyiségeit, illetve a klérus képviselőit, ezáltal a jezsuiták működésének társadalmi beágyazottsága is kirajzolódik előttünk.

E támogatói kör elemzése egyúttal át is vezet bennünket az első nagyobb tematikus egységbe – ez talán a kötet legnagyobb volumenű és leginkább adatgazdag része – mely a jezsuita rendház és gimnázium történetét járja körül. *Fazekas István* tanulmánya a korabeli Győr társadalmi életéről nyújt átfogó képet: milyen körülmények közé érkeztek meg a jezsuiták, milyen nehézségekbe ütközött a letelepedésük, milyen feladatok vártak rájuk. A város speciális helyzete miatt többféle konfliktusforrással is számolhatunk: a polgári és katonai igazgatás kettős jelenléte, a székeskáptalan – mint a település földesura – és a városból egyre inkább kiszoruló püspök közötti érdekellentétek időről időre összeütkezőzésekhez vezettek. A viszonyrendszer fontos alkotóelemei a különféle anyanyelvi csoportok (magyar, német, olasz, szerb), melyek azonban sokféle társadalmi státusú és jogállású személyt magukba foglaltak. Vallási szempontból sem mutat egységes képet a lakosság,

hiszen az evangélikus és református közösségek, változó körülmények között ugyan, de végig fennmaradtak a század folyamán. Ez a társadalmi, nyelvi, felekezeti sokszínűség kiváló terepet biztosított a jezsuiták térítő, lelkipásztori, oktatási tevékenységéhez, emellett számos kihívás elé is állította a rend helyi képviselőit.

Jelentős új kutatási eredményeket vonultat fel *Kádár Zsófia*, aki a jezsuiták éves jelentéseinek (*litterae annuae*) keresztül tematikusan mutatja be a győri jezsuita kollégium összetett funkcióit. Az intézmény ugyanis nemcsak gimnáziumként, hanem rendházként, templomként, missziós és birtokigazgatási központként is működött. Az iskolai oktatás folyamatos biztosítása mellett a páterek részt vettek a város és a környékbeli falvak pasztorációjában, illetve a dunántúli missziók fenntartásában is. Emellett megismerkedhetünk a rendház felépítésével és működésével, melyben a laikus testvérek is jelentős szerepet játszottak.

Kökényesi Zsolt szintén friss kutatásai alapján, az intézmény matrikuláit feldolgozva nyújt átfogó, problémafelvető elemzést a kollégium működéséről, illetve részletesebben vizsgálja egy kiemelt csoport, a főnemesi diákok jelenlétének alakulását az 1630–1773 közötti időszakban. A tanulók összlétszámának évenkénti alakulása, valamint az osztálylétszámok változása szoros összefüggésben áll az iskola regionális jelentőségével, pillanatnyi népszerűségével, de az aktuális események – háborúk, járványok – hatása is azonnal megmutatkozik, többnyire létszámcsökkenés formájában. Bár a győri kollégium a leglátogatottabb intézmények közé tartozott, átlagosan 300–500 fős tanulólétszámmal, a főnemesi családok körében nem volt kimondottan népszerű az iskola. A főrangú ifjak a diákság összlétszámának 0,5 %-át tették ki, és a legtöbb esetben mindössze egy vagy két osztályt végeztek el itt, majd más jezsuita iskolákban folytatták tanulmányaikat. Az kollégium célja tehát nem az elitképzés volt, hanem a lehető legszélesebb földrajzi és társadalmi kör felölelése.

A második fejezetben a Szent Ignác-templom művészeti koncepciójába pillanthatunk be a művészettörténet szemével. *Galavics Géza* a Szent Ignác-templom mellékoltárainak ikonográfiai programján keresztül mutatja be, hogyan fordítható le a képzőművészet nyelvére a jezsuiták társadalmi kapcsolatrendszere. A győri templom ikonográfiai készlete némiképp eltér a hagyományos jezsuita eszköztártól, és érzékenyen reflektál a rendnek a város lakóival kialakított viszonyára. Különösen az 1646-ig elkészült négy mellékoltárra jellemző, hogy témaválasztásuk tükrözi a donátor személyiségét, miközben az adott földrajzi-társadalmi kontextus is markánsan kidomborodik. Szemléletes példa erre a Szent Pál-oltár, melynek oltárképe Szent Pál damaszkuszi látomását ábrázolja, a jelenet háttérében viszont Győr látképét ismerhetjük fel. A névazonosság mellett a katonai tematika is a konvertita donátorra, Sibrik Pál főkapitány-helyettesre utal vissza. Az elemzés aprólékos részletességgel tárja fel az ehhez hasonló finom kapcsolódási pontokat, melyek jellemzőek a templom egész 17. századi művészeti koncepciójára.

Serfőző Szabolcs az épület 18. századi átalakításának, a liturgikus tér megújításának folyamatát tekinti át: ekkor készült el a templom új főoltárképe, mely Szent Ignác megdicsőülését jeleníti meg, és szorosan összekapcsolódik a szent mennybemenetelét ábrázoló mennyezetképpel. Ezek az illuzionisztikus ábrázolások a rend sajátos művészet-

eszményének megnyilvánulásaiaként is értelmezhetőek, melynek központi eleme az erős érzelmi hatás kiváltása a vizualizáció erejével. Kiegészülve a jezsuiták Mária-kultuszát propagáló Angyali üdvözlettel, az egész belső kialakítás egységes, jellegzetesen jezsuita ikonográfiai programot alkot.

A harmadik fejezet tanulmányai egy-egy sajátos forráson vagy forráscsoporton keresztül mutatják be a jezsuita rend társadalmi beágyazottságát, illetve a korszak másik jelentős szerzetesközösségével, a ferencesekkel történő összehasonlításra is némi alapot szolgáltathatnak.

Horváth József az egyházi intézmények javára tett kegyes hagyományokat kereste a győri végrendeletekben: mely intézmények voltak a kedvezményezettek, milyen jellegű és értékű adományokat kaptak. A számszerű adatok alapján a ferencesek kedveltebbek voltak, mint a jezsuiták, ugyanakkor a végrendeletekből is kiténik az a sokszínűség, amely a jezsuita rend támogatói körének anyagi és társadalmi státuszát jellemezte.

A jezsuiták által gondozott laikus társulatoknak több típusa is kialakult a megszólítani kívánt társadalmi rétegeknek megfelelően, s Győrben is több konfraternitás működött a rend ellenőrzése alatt. Ezek közül kettőt, az urak *Patrona Hungariae*-társulatát és a Győzedelmes Mária-kongregációt mutatják be *Kádár Zsófia*, illetve *Székely Zoltán* tanulmányai. Az társulatok elsősorban nyelvi alapon szerveződtek: előbbi „úri” társulatot a magyar lakosság számára hozták létre, utóbbi a város német katonaságát kívánta összefogni. A társulati könyvek adatainak segítségével feltérképezhető, kik voltak a társulatok tagjai és tisztségviselői, hogyan működtek és mely társadalmi rétegeket tudták megcélozni ezeken keresztül a jezsuiták. A Győzedelmes Mária-kongregáció albuma emellett művészettörténeti szempontból is érdekes, hiszen szokatlanul díszes, reprezentatív jellegű votívképek ékesítik.

Barkó Gábor Ágoston tanulmánya a címében foglaltaktól némiképp eltérve nem kimondottan a városi térhasználatot állítja a középpontba, inkább a ferencesek működéséhez szolgáltat adalékokat, elsősorban a templom építésével, berendezésével és a barátok tevékenységével kapcsolatban. A rend győri ténykedéséről ez idáig kevés információval rendelkezünk, ugyanakkor a kötet munkálatai során előkerült egy eddig lappangó irategyüttes, a mariánus provincia levéltárából hiányzó, győri kolostorra vonatkozó ladula. Az anyag feldolgozására és beépítésére jelen keretek között a szerzőknek már csak minimális mértékben nyílt lehetőségük, ugyanakkor a szerencsés felfedezés utat nyithat a további kutatások előtt.

Nem pusztán egy jeles alkalomról való megemlékezés tehát ez a tanulmánykötet, hanem egyedi célkitűzésével, invenciózus látásmódjával mintaként szolgálhat a hasonló tematikájú feldolgozások számára. Külön érdeme az új kutatási eredmények bemutatása, illetve az ezekhez kapcsolódó forrásközlések a tanulmányok végén. Egyetlen apró kritika talán a betűméret választását illetheti: a kevésbé sűrű szedés kényelmesebb olvasást tehetett volna lehetővé. Ettől eltekintve mind tartalmában, mind küllemében igényes, színvonalas kiadvány kerülhet az olvasó kezébe, amely a szakmai közönség és a téma iránt érdeklődők számára egyaránt számos érdekességet tartogat.